

Hvidovre skole og overgangen fra land til by

Af Poul Sverrild

I den periode, hvor Hvidovre udviklede sig fra et landsamfund, hvor den væsentligste påvirkning fra København syntes at være valget af afgrøder, til en forstad, hvor hovedparten af befolkningen blev direkte afhængige af det københavnske arbejdsmarked, var Hvidovre skole den eneste kulturelle institution ved siden af kirken.

Hvidovre skole fik en mærkbar rolle i urbaniseringsprocessen som politisk redskab, og det følgende er et forsøg på at spore skolens rolle og placering i urbaniseringsprocessen i Hvidovre.

Landbrugssamfundet og den landsbyordnede skole

Hvidovres rytterskole fra 1722 var i funktion som skole i 180 år frem til 1902. Dette år afløstes den af en nybygget skole, der væsentligst var finansieret med den erstatningssum, Hvidovre modtog fra København ved delingen af den gamle Hvidovre kommune.

Hvidovre-Valby kommune blev delt ved århundredeskiftet, og ved indlemmelsen af hovedparten af kommunen i København fandt man, at det tilbageværende Hvidovre skulle have erstatning for de fælles værdier, man mistede. Hele erstatningssummen, 20.000 kr gik til opførelsen af den nye skole, der altså stod færdig i 1902.

Undervisningen var organiseret som i de fleste landsbyskoler på Sjælland. Enelæreren (der var dog også en håndarbejds lærerinde) underviste de to klasser, ældste og yngste, der hver havde 18 egentlige timer foruden gymnastik og håndarbejde. Undervisningen var fordelt således, at ældste klasse gik i skole hver formiddag og en halv time længere om vinteren end om sommeren, og yngste klasse gik så i skole hver dag efter middag¹.

Skolens lærer var blevet ansat i 1892 som 40-årig og var altså en moden mand i dette århundredes første år.

Den kommune skolen virkede i, var efter delingen en lille kommune med kun godt 550 indbyggere.

På overfladen var det en ren landkommune, hvor den altovervejende del af

Spilleklub af gårdejere og mælkeforpagtere fra Hvidovre, 1890'erne. En menneskealder senere blev den lokale herskende klasses idyl brudt af den københavnske arbejderklasses overtagelse af kommunen, fysisk og politisk.

(foto: Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv)

jorden anvendtes til landbrugsformål og hovedparten af befolkningen ernærede sig ved landbrug, gartneri, mælkeri og fiskeri.

Under overfladen var det en kommune, hvor jordspekulanter havde været på spil i en længere årrække. Det kunne ses af, at et stadig større antal gårde var udenbys ejet og drevet ved forpagtere.

Samtidig vidnede den stærkt stigende gartneridrift om tilpasning til det hastigt voksende dagligvaremarked i København. Vel var Hvidovre et landsamfund, men på grund af beliggenheden så tæt ved København, var kulturformerne meget tidligt blevet påvirket af naboskabet. For eksempel var det almindeligt, at lokalsamfundets øvre sociale lag tog til København, når der festedes. Udviklingen i dette århundredes første årti var rolig i Hvidovre, og skolens børnetal udviste en jævn stigning.

Stigningen i børnetallet udløste oprettelsen af en tredje klasse og ansættelse af en andenlærer. Undervisningsplanen, der kom til at gælde fra d.1.maj 1910 viser, at man benyttede lejligheden til at indføre nye fag i undervisningen, samtidig med, at timetallet blev sat op. I mellemste og i ældste klasse indførtes undervisning i tegning og naturfag, alt i alt en almindelig udvikling.

Antal elever ved Hvidovre Skole 1901-1932

År	Antal klasser	Elever pr. 21/12	Undervisning pligtige i distriktet:	
1901	2	68	79	
1902	2	55	74	
1903	2	71	78	
1904	2	74	83	
1905	2	73	85	
1906	2	73	85	
1907	2	80	95	
1908	2	91	111	
1909	2	86	97	
1910	3	91	98	
1911	3	89	91	
1912	3	88	92	
1913	3	95	102	
1914	3	95	103	
1915	3	105	112	
1916	3	117	124	
1917	3	122	127	
1918	3	122	128	
1919	3	125	130	
1920	4	140	135	
1921	4	151	146	
1922	4	169	166	foruden de i lysthuse
1923	5	195	192	foruden de i lysthuse
1924	9	340	344	
1925	12	480	490	
1926	18	652	660	
1927	21	769	775	
1928	23	883		
1929	24	943		
1930	25	985		
1931	28	1080		
1932	29	1094		

Kilde: Hvidovre Skoles Embedsbog 1900-20 samt kladder til indberetninger om skolegangen 1921-32. HLA J/2.

Tilflyttere til kommunen

Omkring 1910 begyndte en ny udvikling at blive synlig i Hvidovre, idet kommunen blev genstand for en voldsom udstykning. Meget store arealer udstykkedes til sommer- og lysthusgrunde, og køberne begyndte at opføre sommerhuse.

De mennesker, der blev lyst- og sommerhusejere i Hvidovre i årene efter

1910, tilhørte de dele af den københavnske befolkning, der hverken økonomisk eller kulturelt havde været i stand til at tage del i de udflytningsbølger, der tidligere havde befolket områderne nord og nordvest for København. På den anden side var det en del af befolkningen, hvis beskæftigelsesforhold tillod dem at binde sig økonomisk for en årrække.

Udstykningerne i Hvidovre karakteriseredes blandt andet ved lave afdrag med tilsvarende lange afdragsperioder, hvorfor køberne som regel først fik skøde på grundene år efter købene.

På grundlag af en enkelt grundejerforenings førstegangsejere får vi en andtydning af køberklientellets sammensætning²:

ufaglærte arbejdere	41%
faglærte, håndværkere og handlende	35%
funktionærer	12%
andre	12%

Ud over at tilføre sælgerne kapital og føre en søndagsbefolkning til Hvidovre, var udviklingens konsekvenser for kommunen meget begrænsede.

Den medførte ikke i første omgang nogen udvikling i form af f.eks. bedre trafikbetjening eller butiksdækning, og da der var tale om lysthuse, ændredes befolkningssammensætningen i kommunen ikke. Befolkningstallet udviste en svag, men jævn stigning, der skyldtes mere intensiv drift af større arealer udlagt til gartneri og tillige i nogen grad vækst i den fortsat lille gruppe af indbyggere, der arbejdede uden for kommunen.

Førstelærerinstitutionen

Hvidovre skoles gamle førstelærer tog i 1914 sin afsked på grund af sygdom, og en ny førstelærer, 30 år yngre, udnævntes, idet andenlæreren blev forbigået. Han søgte og fik året efter en førstelærerstilling i Holbæk amt.

Den nye førstelærer, Claus N. Petersen, kom til at stå i spidsen for og præge udviklingen af Hvidovre kommunes skolevæsen frem til 1942, hvor han døde. En ny andenlærer kom til skolen i 1916, og de to udgjorde sammen med håndarbejds lærerinden hele personalet frem til 1920.

Førstelæreren var i Hvidovre som i mange andre landsamfund en mand af betydning. Sammen med stillingen som førstelærer fulgte hvervet som kirkesanger, og i Hvidovre var førstelæreren endvidere sekretær for sognerådet.

En af Hvidovre skoles elever fra 1920'erne husker: »I det hele taget satte han præg på Hvidovre dengang. Alene ved sin skikkelse, når han kom spadserende og skulle i kirke som degn, det var med høj hat og jakke. Han gik igennem Hvidovregade, og vi unger stod højtideligt og nikkede og hilste på ham, når han gik forbi.«³

Overlærer Claus Petersen med familie og hushjælp i haven ved Hvidovre skole, cirka 1920. Alvor og selvbevidsthed lyser ud af overlæreren, der skulle føre Hvidovres skolevæsen gennem en forceret ekspansion.

(foto: Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv)

Tilsammen gav det førstelærer C.N.Petersen en meget fremtrædende position, hvor han ikke blot nød social anseelse, men også besad meget information om lokalsamfundet.

Sognerådsarbejdet

Det politiske billede i Hvidovre viste et borgerligt flertal af konservativt tilsnit og et socialdemokratisk mindretal. De to gruppers størrelse varierede i århundredets første 24 år, men hele tiden med den borgerlige gruppe i absolut flertal.

Sognerådsarbejdet var præget af, at landkommunerne havde ganske snævre grænser for deres politiske og økonomiske handlefrihed og af, at sognerådet ikke var det sted, man lød de store ideologiske slagsmål finde sted. De nåede i det mindste ikke forhandlingsprotokollen. Sognerådets mange mere praktiske gøremål levede heller ikke meget plads til spørgsmål, hvor gruppernes grundlæggende uenighed kunne dukke frem til overfladen.

Som antydnet fortæller sognerådets forhandlingsprotokol ikke om mange tilfælde af dyb uenighed. Blandt de få tilfælde, der forekom i denne periode er et enkelt, hvor den socialdemokratiske skolepolitik stak hovedet frem.

De dokumenterede tilfælde af uenighed begyndte at forekomme under Den første Verdenskrig, hvor den stigende nød fik det socialdemokratiske mindretal til at stille en række forslag af social karakter. Det skolepolitiske forslag gik i al enkelthed ud på at lade alle skolens elever modtage gratis skolebøger, og forslaget blev, som det var at vente, forkastet⁴. Det interessante ved forslaget er ikke dets indhold, som naturligvis var i overensstemmelse med partiets program; det interessante er derimod, at mindretallet fremsatte forslaget formelt, så forkastelsen kunne blive protokolført.

Fremkomsten af en række forslag under krigen, som mindretallet må have vidst ville blive forkastet, tyder på en stigende politisering af sognerådsarbejdet. En politisering, der blandt andet kunne hænge sammen med ændringer også i de lokale forhold. Hvidovres rolige, men støtte befolkningstilvækst betød, at skolen hen mod 1917-19 var for lille i forhold til børnetallet, og forholdet blev påtalt af amtsrådet.

Om sognerådsflertallet mente, at børnetallet atter ville falde, eller om det blot ønskede at forhale sagen, lader sig ikke belyse, men man tog trods gentagne henstillinger fra amtsrådet ikke initiativ til at ændre forholdene⁵.

De illegale borgere

Skolen kom i den næste fase af kommunens udvikling til at indtage en central plads som politisk redskab i lokalpolitikken som følge af den særegne situation, der udviklede sig i Hvidovre.

Som naboområde til København havde Hvidovres udvikling altid afspejlet hovedstadens udvikling, og overgangen fra landbrugs/gartneri-område til rekreativt område gennem udstykningen af adskillige tusinde sommerhusgrunde var som nævnt det seneste udslag af naboskabet.

Udviklingen af Hvidovre til rekreativt område for en del af den københavnske arbejderklasse var foregået uden målelige lokale konflikter.

De mennesker, der om søndagen befolkede de mange lyst- og sommerhuse, var fremmede for de bestemmende lag i lokalområdet. Der var for det første tale om bymennesker, og for det andet om personer af arbejderklassen. Denne kulturelle fremmedart, betød imidlertid næppe meget, så længe lyst- og sommerhusfolket kun kom om søndagen og på andre fridage.

At det kunne fortsætte på denne måde, havde sognerådet sørget for gennem kommunens bygnings- og sundhedsvedtægt, hvorefter sognerådet kunne regulere tilvæksten af godkendte boliger. Vedtægterne indeholdt meget skrappe bestemmelser med krav til veje m.m., således at næppe nogle af udstykningerne umiddelbart kunne leve op til dem, og de ville derfor ikke kunne helårsbebygges foreløbig.

Sommerhus i Hvidovre, 1920'erne. Selv om der boede mange ulovlige beboere i Hvidovres lyst- og sommerhuse, så var det dog hovedparten, der anvendtes i overensstemmelse med vedtægternes bestemmelser. Sommerhusene erstattedes for størstepartens vedkommende i løbet af 30'erne af godkendte helårshuse, hungalows o.l.

(foto: Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv)

På dette punkt kom den københavnske udvikling ganske til at ændre forudsætningerne.

Omkring 1916-17 opstod den store københavnske bolignød, der i de følgende år nåede hidtil ukendte højder. Bolignøden, der snart blev landsdækkende, krævede foranstaltninger af en natur, der ikke før var prøvet.

På den ene side blev bolignøden starten på en offentlig boligsektor, og på den anden side måtte man akut løse de boligløses problem. I København måtte man ty til at anbringe de boligløse i skoler, på brandstationer, i fængsler og barakker, man splittede familier og lod mændene gå på gaden. I denne situation var der en ganske stor gruppe mennesker, der foretrak selv at løse deres boligproblem, selv om det også betød, at de handlede mod gældende regler.

De mange tusinde lyst- og sommerhuse i Københavns kommunes yderområder, i Rødovre, Sundbyerne og Hvidovre blev nu pludselig for en dels vedkommende anvendt som helårsboliger i strid med sundheds- og byggevedtægterne. Den kommunale planlægning eller i det mindste de kommu-

nale reguleringsinstrumenter blev således sat helt ud af spil på en uventet og uforudseelig måde.

I løbet af nogle få år fik Hvidovre en illegal befolkning, der i 1923 var på 638 personer (tallet skal ses i forhold til en legal befolkning, der i 1921 var på 985 personer)⁶.

Det politiske liv i Hvidovre blev i årene fra 1920 i stadig stigende grad påvirket af kampen om de illegale borgeres rettigheder og arbejdet i sognerådet blev politiseret med det socialdemokratiske mindretal som gradvist mere artikulerede støtter for lysthusbeboerne. Socialdemokratiet spillede også på et højere niveau en rolle i kampen, idet for eksempel det socialdemokratiske Folketingsmedlem, N.P.Nielsen, deltog i møder med lysthusbeboerne, og i øvrigt var aktiv i kampen for deres rettigheder⁷.

Blandt de områder, hvor lyst- og sommerhusbeboerne nægtedes fulde borgerlige rettigheder, var skolevæsenet⁸.

Kampen for skolegangen

Skolen blev af sognerådet inddraget i kampen mod de ulovlige tilflyttere, og selv om den vel ikke umiddelbart blev påvirket af sin rolle i konflikten, så må det antages, at det kom til at påvirke en del af tilflytternes holdning til skolen og dens rolle i lokalsamfundet.

Når skolen for de mange kom til at spille en central rolle i konflikten med sognerådet, skyldes det, at så mange af de ulovlige tilflyttere var børnefamilier, og at undervisningspligten enten var så respekteret eller behovet for uddannelse så anerkendt blandt tilflytterne, at de satte meget ind på at sikre børnenes skoleuddannelse. Det var vel også umiddelbart mere tiltrækkende at kæmpe for sine børns skolegang end for retten til at betale skat! På en måde blev skolen for mange tilflyttere den første konfrontation med de lokale myndigheder, der nægtede at anerkende deres eksistens. Vidste tilflytterne det ikke før, så vidste de det efter mødet med skolen, at Hvidovre hellere så deres hæl end deres tå.

Det typiske forløb af en ulovligt boende forælders møde med skolevæsenet var, at vedkommende nogen tid efter at være tilflyttet lod sit barn udskrive af den københavnske skole, det hidtil havde gået i og tog det ved hånden og gik op til Hvidovre skole. På anmodning om at få barnet indskrevet i skolen forhørte overlæreren sig om familiens boligforhold, og når det så var konstateret, at familien beboede et hus, der ikke var godkendt til helårsbeboelse, blev barnet afvist som elev.

Forældrene rettede derpå henvendelse til de københavnske skolemyndigheder, som på deres side først søgte at presse Hvidovres skolevæsen til at

ændre holdning, og når det viste sig umuligt, (overlæreren i Hvidovre henholdt sig til et pålag fra sognerådet²⁴) lod de københavnske skolemyndigheder barnet gå i en københavnsk skole, medens man samtidig rejste sagen overfor undervisningsministeriet. Disse sager var som regel meget langvarige, men faldt alle ud til lyst- og sommerhusbeboernes fordel.

Imidlertid gav undervisningsministeriet gennem flere år ikke Hvidovre kommune noget generelt pålæg med hensyn til lysthusbeboernes børns skolegang, så det var nødvendigt at rejse en lang række sager, hvis udgang altså var, at det enkelte barn, sagen var rejst på grundlag af, blev indskrevet i Hvidovre skole. Når sognerådet i Hvidovre brugte skolen på denne måde som led i kampen mod de ulovligt boende, måtte skolen også blive opfattet af tilflytterne som en del af det magtapparat, sognerådet anvendte imod dem.

Det støt stigende børnetal i Hvidovres »ulovlige« befolkning tvang efterhånden sammen med amtsrådets henstillinger sognerådet til at tage alvorlig fat på spørgsmålet om en ny skole. Areal til skolebyggeri blev købt inden problematikken med de ulovlige lysthusbeboere og deres skolesøgende børn blev aktuel.

Den ny skole

Beslutningen om at lade en ny skole opføre blev truffet i løbet af 1922, på et tidspunkt, hvor sognerådet i Hvidovre stadig med næb og klør kæmpede for at slippe af med de mange tilflyttede arbejdere og håndværkere, hvis skatteevne man ikke havde megen tillid til, og hvis kultur må have forekommet de toneangivende lag i lokalbefolkningen skræmmende.

Skolebyggeriet forberedtes også på en tid, hvor problemerne omkring de ulovligt boendes børns skolegang fandt vej til pressen, hvor B.T. gav udtryk for en voldsom forargelse. Skolebyggeriet kom endelig i gang i december 1922, hvor overlæreren på sognerådets foranledning indkaldte en arkitekt med henblik på byggeriet.

Gennem overlærerens omhyggeligt førte dagbog over byggeforløbet anes konturerne af en meget grundig mand, og måske skinner en politisk konservativ holdning igennem et enkelt sted, hvor han ud for den 1. maj 1924 lakonisk skrev: »Der arbejdes ikke i dag.«²⁵

Skolen stod færdig i sommeren 1924, hvor undervisningsministeriet var i færd med at sikre lysthusbørnenes ret til undervisning i Hvidovre skole.

Antallet af elever i Hvidovre skole eksploderede samme år, da lysthusbørnene blev indskrevet (se tabellen). Stigningen fra 1923 til 24 var på over 74% og altså stor nok til at slå enhver planlægning i stykker.

Da skolen blev officielt indviet lørdag d.13. september under stor festivi-

tas, der for inderkredsen afsluttedes med »et Par Timers fornøjeligt Samvær i København«, var det allerede klart for enhver med blot lidt indsigt i sagerne, at skolebyggeriet allerede ved indvielsen var ved at være utilstrækkeligt.

I december 1925, hvor det besluttedes at sætte næste etape af skolebyggeriet i gang, var elevtallet allerede steget med yderligere mere end 40%. Under indtryk af den fortsatte tilflytning og de utilstrækkelige boligforhold en del af tilflytterne boede under, blev der indrettet en folkebadeanstalt i kælderens.

Problemerne omkring de ulovlige beboeres børns skolegang blev løst af undervisningsministeriet forud for resten af problematikken omkring lyst- og sommerhusbeboernes rettigheder.

Som nævnt blev de omdiskuterede børn optaget i skolen i 1924, medens konflikten om blandt andet lysthusbeboernes valgret til sognerådvalg først løstes i løbet af 1924, efter at den nye regering under Stauning var trådt til.

Konflikten fortsattes med lokale chikanerier omkring skattebetalingen, der var en af forudsætningerne for lysthusbeboernes stemmeret. Også disse problemer blev dog løst forud for sognerådvalget i 1925, hvor lysthusbeboerne udnyttede deres nyvundne rettigheder til at ændre sognerådets sammensætning.

I det nye sogneråd havde socialdemokratiet et komfortabelt flertal, og hermed ophørte alle problemer omkring de ulovligt boendes rettigheder, omend problemerne med deres boligers standard fortsatte i en længere årrække.

Under indtryk af det fortsat stigende pres på skolen besluttedes allerede i løbet af det første halve år efter det lokalpolitiske magtskifte at sætte en skoleudvidelse i værk.

Der var i planlægningen af skolebyggeriet taget højde for en senere udvidelse, omend den næppe var ventet så hurtigt, men allerede i marts 1926 stod den udvidede skole færdig.

Ved tilbygningens rejsegilde talte den socialdemokratiske sognerådsformand og derefter et socialdemokratisk medlem af skolekommissionen, der benyttede lejligheden til at pege på en afgørende mangel ved Hvidovres skolevæsen: Hvidovre Skole mangler endnu at skaffe Eleverne Adgang til at fortsætte til Mellemskole og Realeksamen, men naar nu den fornødne Plads er fremskaffet, vil man tage fat paa ogsaa at løse denne Opgave¹⁰.

Ånden i skolen

Skolevæsenet i Hvidovre kunne nu fortsætte sit arbejde, der i endnu en årrække var præget af en voldsom vækst i elevtallet.

Den eksplosive vækst i elevtal og dermed i lærerkorps og bygningsmæssige rammer lader sig let belyse, men det indhold, der blev puttet i de nye rammer er vanskeligere at få et klart billede af.

Hvidovre skole 1924. Den nyopførte skole skulle løse de pladsproblemer, der allerede havde været gældende adskillige år før skolen stod færdig. Umiddelbart efter skolens færdiggørelse eksploderede børnetallet, og gjorde skolen utilstrækkelig.

(foto: Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv)

Førstelæreren, der i 1914 kom til Hvidovre som leder af en skole med blot yderligere en lærer samt en faglærer, kom i løbet af en kort årrække til at stå som leder af et stort skolevæsen i et samfund, der samtidig havde ændret sig til et urbaniseret samfund præget af en anden samfundsklasse end den oprindelige.

Om arbejdet med at tilpasse skolens indhold til det nye elevklientel, til den nye forældrekræds, til det nye socialdemokratiske sogneråd og til det nye samfund lykkedes eller overhovedet forsøgt, kan alene forsøgsvis belyses gennem de nævnte parters udtrykte holdninger og opfattelser.

Det var at vente, at der ville komme konflikter omkring skolepolitikken i et lokalsamfund, der gennemgik en så radikal og tillige dramatisk udvikling, som den Hvidovre gennemgik i denne periode. Skolen, der som beskrevet, havde haft sin rolle i den politiske kamp, måtte opleves som en institution med rødderne dybt plantet i den nære fortid i landbosamfundet, og med overlærerens nære forbindelser til det faldne sognerådsflertal, har socialdemokratiet måttet forholde sig kritisk til skolen. Det måtte især gælde et parti med en så markeret skolepolitik som socialdemokratiet.

Den ånd, hvori skolen blev drevet, findes beskrevet i et 30 år senere nedfældet erindringsbillede ved en senere leder af skolen. Erindringen er naturligvis præget dels af respekt for kommunens første skoleleders arbejde, dels

af den tid, hvor erindringen er nedskrevet (1961) og endelig af erindrerenes egen position og alder, men essensen i beskrivelsen synes i lyset af eleveres beskrivelser (se senere) at holde.

»Hovedprincipperne lagde han aldrig skjul på. De blev fremhævet ved alle lejligheder og nøje fulgt af ham selv. De var ganske korte og klare: Børnene skal lære noget – de skal lære så meget, som det er muligt at give dem, men hovedvægten skal lægges på dansk, regning og skrivning, og i disse fag skal eleverne virkelig yde, hvad de formår. Gennemført streng orden er nødvendig, og der tolereres ingen efterladenhed. Fra timens begyndelse må børnene arbejde 100%. Arbejdets sværhedsgrad må ligge i overkanten af, hvad der i almindelighed forlanges, hvilket vil medføre en del koncentreret hjemmearbejde, men til gengæld give eleverne et ekstra plus, der vil sætte dem i stand til at hævde sig, hvor de så end kommer hen herfra. Disciplinspørgsmålet vil derved løse sig af sig selv, da eleverne ikke får tid til nogen uopmærksomhed.«¹¹

Hvordan disse princippers praksis oplevedes af de elever, der med baggrund i Hvidovres nye befolkning søgte skolen, kan vi belyse med erindringer, der er fortalt omkring et halvt århundrede efter skolegangen.

Overgangen fra det københavnske skolevæsen til Hvidovres i 1933 er der her et eksempel på:

»Skolen var opdelt sådan, at der var en A og en C klasse, som var formiddagsklasser. Eftermiddagsklasserne hed B og D, og min far havde sådan set forlangt, at jeg skulle i en formiddagsklasse.

Overlæreren stod så med det problem, som han fortalte os. Der var faktisk for mange elever i C klassen. Han sagde, at jeg ikke kunne komme i A klassen, fordi jeg jo ikke var dygtig nok til at gå i den. Det medførte selvfølgelig, at min far blev noget chokeret over den udtalelse.

Vi var kun lige trådt ind ad døren og havde været inde på kontoret i ca. fem minutter. Det at han så udtalte sin mening om, hvad jeg kunne og ikke kunne, det kunne min far simpelthen ikke rigtig kapere.

Grunden var, at man simpelthen i Hvidovre på det tidspunkt havde en lærerkapacitet, så man havde lavet en opdeling, så de dygtigste elever kom i A klassen.

Det var Claus Petersens erfaring med hensyn til de børn, som kom fra Københavns kommuneskoler, at de ikke var gode nok. Det viste sig også, at selv om min far fik gennemtvunget, at jeg kom i A klassen, var jeg der ikke i ret lang tid.«¹²

Det samme indtryk af meget store faglige krav møder vi også hos andre med skoleerindringer fra omkring 1930:

»Hvis der kom et barn fra København, som skulle gå i skole her i Hvidovre, så var det helt almindeligt, at vedkommende blev sat en klasse under den, man normalt hørte til.«¹³

Og vi sagde herude:

– De er da meget dummere inde i København, de kan ikke følge med. Men årsagen lå i, at de i København havde fået så mange flere fag, end vi havde i Hvidovre, og da vi havde samme timetal, kunne de jo ikke få gjort så meget ud af hvert enkelt fag, hvor vi var kommet meget længere frem.«

Alene et forhold som det sidstnævnte, at børnene sattes en klasse tilbage ved

tilflytning til Hvidovre må have forekommet mange forældre besynderligt og have affødt protester. En nyuddannet lærer, der i 1933 blev ansat ved Hvidovre skolevæsen fortæller om forholdene i skolen i hendes første år som lærer:

»Efter hvert frikvarter hentede hver lærer sin klasse nede i gården. Man stillede op på række, når klokken ringede ind, og når man så kom op på gangen, stod man også opstillet udenfor klassen for at skaffe ro, inden man gik ind. Og så gik man roligt ind. Det var en uskreven regel, at børnene i 1. klasse skulle kunne læse til jul. Og for lærerne var det jo et mål, man burde nå, ellers syntes man ikke, at man var en god lærer.

Det kunne de da også allesammen mere eller mindre godt. Men det skal også lige nævnes, at vi dengang havde flere dørtimer end nu, og den enkelte time var længere. Det måtte jo nødvendigvis give et større udbytte.

Vi havde ikke noget, der hed hjælpeklasser, og der var ingen ekstraundervisning af nogen art. Man måtte forsøge at klare det på bedste vis, og det lykkedes jo i de allerfleste tilfælde.

Der var større sociale forskelle dengang. De fattigste var dårligere stillet dengang end de dårligst stillede nu. Man kunne se det på tøjet og høre det på sproget. Arbejdsløsheden gjorde virkelig nogle mennesker fattige, og det gjorde sig gældende ernæringsmæssigt. De fik ikke den gode sunde kost, de skulle have. Der var for meget med kaffe og blødt brød.

Vi havde dengang det, vi kaldte formiddags- og eftermiddagsundervisning. Forskellen bestod i, at nogle mødte tidligt om morgenen og andre om formiddagen. Det første var det mest eftertragtede, og dér gjaldt det om at være tidligt på færde som forældre og få børnene meldt ind.

Man foretog faktisk lidt af en sortering, idet man sagde, at de forældre, der kom og meldte deres børn tidligt ind, var nok interesserede forældre, så de børn ville man have i formiddagsklasse. Inspektøren kunne også finde på at spørge forældrene, om barnet havde nogle søskende på skolen, og så vurderede han, hvordan de klarede sig bogligt; og var de gode, ja, så sagde man A-klasse til de mindre søskende.

Så det blev lidt af en sortering, sådan at A-klasserne ud fra en boglig betragtning havde det bedste elevmateriale. Og kun i specielle tilfælde kunne det lade sig gøre at flytte klasse, hvis forældrenes arbejdstid kom på tværs af tiden¹¹.

At ikke alle børn slap fra mødet med folkeskolen i denne udgave, som næppe var ualmindelig ud over landet fortælles også om i nogle erindringer. Her blot et enkelt eksempel:

»Jeg har gået i skole i syv år, desværre kun syv år. Jeg havde ikke evner til mere, og lysten var der heller ikke, for jeg var ikke glad for skolen. Det kommer sig nok af, at ordblindhed idag er en naturlig ting, som bliver behandlet. Men dengang var ordblindhed lig med dovenskab og dumhed og det eneste man kendte for det, var et par på to'sken og så en time efter skoletid. Det var jo ikke noget, der ligefrem fremmede lysten til at gå i skole. Man kan godt sige, det giver et had til skolen. Mange år efter, at jeg havde forladt skolen, havde jeg stadig et vist had til skolelærere. Man vidste jo ikke andet dengang, og vi er da ikke døde af de flade øretæver, vi fik. Vi lever da stadigvæk.«¹⁵

Striden med forældreforeningen

I september 1930 kom skolen i lokalavisens, Hvidovre Avis', spalter i anledning af et brev fra en lærer til en elevs fader. Sagen var denne problemstilling

2' den etape af Hvidovre skole under afslutning, 1926. Frontispicen, hvortil skolens elever havde stået model, er under opførelse. Skoleudvidelsen, der blev taget i brug i 1926, fulgtes ti år senere op med opførelsen af en yderligere skole, og af endnu én et par år efter.

(foto: Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv)

avedkommende, men den førte til, at de generelle problemer omkring skolen blev taget op i avisen.

I første omgang var det avisens redaktør, Niels Madsen, der var socialdemokrat, som benyttede lejligheden til at opfordre forældrene til at danne en forældreforening. I indlægget fokuserede han på skolens store faglige krav til eleverne og på de store hjemmearbejdsbyrder¹⁶.

Den følgende uge kunne Hvidovre Avis bringe to indlæg i sagen, redaktøren understregede på ny behovet for en forældreforening, og stillede avisen til rådighed som bindeled i forbindelse med en foreningsstiftelse.

På samme side kom en reaktion fra et socialdemokratisk medlem af skolekommissionen og sognerådet, Ludvig Rasmussen. Heri fik skolens ledelse fuld opbakning:

»Med hensyn til Børnenes Undervisning, tror jeg at man herude i Hvidovre kun har Grund til at være tilfreds, ingen af vores Børn kan nemlig lære for meget, og er der en eller anden, der ikke kan følge med i Undervisningen i den Klasse vedkommende Barn gaar i, vil jeg mene at Læreren kan bedømme i hvilken Klasse Barnet bør gaa...«¹⁷

Et par uger efter indkaldtes til stiftende møde af »En Kreds af Forældre«, og annoncen sluttede med en speciel indbydelse til skolens leder, skolekommissionen og sognerådets medlemmer¹⁸.

Af det detaljerede referat fra mødet, som avisen kunne bringe den følgende uge, fremgik det, at hverken overlæreren eller sognerådet var repræsenteret ved mødet. Klagepunkterne, der kom frem på mødet var de allerede kendte samt klager over overdreven voldsudøvelse fra lærernes side¹⁹.

Nogle uger senere holdes generalforsamling i forældreforeningen. Her mødte overlæreren op med en meget skarp reaktion på oprettelsen af foreningen; i avisens referat stod udsagnet fremhævet og det blev ikke siden dementeret offentligt.

»Jeg føler det som min Pligt at gøre Forsamlingen opmærksom paa, at opretter man en Forældreforening, da vil alt det, som mine Lærere og Lærereinder har ofret af Undervisning paa Børnene, paa Bekostning af deres Fritid, falde bort. Saasom at gaa med Børnene i Teatret, Regnskabet med Skolesparekassen og meget andet.«²⁰

Skolevæsenet og forældreforeningen forsvandt nu ud af Avisens spalter i en rum tid, men et lille halvt år senere, i april 1931 modtog overlæreren et brev fra Hvidovre frisindede Vælgerforening.

Vælgerforeningen, der var en upolitisk borgerliste, stilede brevet til Lærerpersonalet ved Hvidovre Skole, og budskabet i brevet var en massiv støtte til den pædagogiske linie, skolen stod for og et angreb på kredsen bag forældreforeningen²¹.

Få uger senere, midt i maj, kom det sidste indlæg omkring skolen og forældreforeningen i Hvidovre Avis. I et indlæg ved foreningens bestyrelse konstateredes det efter, at nødvendigheden af samarbejde mellem skole og forældre var berørt, at skolens ledelse nu ville »optage loyalt Samarbejde med Foreningens Bestyrelse.«

Videre i indlægget henviste forældreforeningens bestyrelse til undervisningsminister Borghjergs nyligt fremsatte skolelovsforslag, der var helt i tråd med foreningens ønske om samarbejde lærere og forældre imellem²².

Om forløbet af konflikten fik nogen effekt på børnenes eller lærernes hverdag lader sig ikke konstatere, men de politiske undertoner og tilpasningsproblemerne skolen og det nye socialdemokratiske sogneråd imellem skinner klart igennem. Det socialdemokratiske sognerådsflertal undlod omhyggeligt at lade sig se i konflikten, på samme tid som det var medlemmer af partiet, der stod bad forældreforeningens oprettelse og den voldsomme artikulerede kritik af skolevæsenet. Forældreforeningens politiske farve belyses ikke alene af forekomsten af flere socialdemokratiske bestyrelsesmedlemmer, men også af reaktionen fra »Den frisindede Vælgerforening«.

Sognerådet kunne også dårligt stå frem og kritisere skolevæsenets ledelse, men en vis enighed med skolens kritikere fra politikernes side er sandsynlig.

Henvisningen til Borghjergs skolelovsforslag peger også på det politiske element i konflikten, der som nævnt basalt var en tilpasningskonflikt.

Efter afslutningen af denne konflikt, som sluttede med overlærerens accept af samarbejdet med forældre kredsen organiseret i den socialdemokra-

tisk ledede forældreforening, faldt der ro over skolen i den forstand, at konflikter i det mindste kunne holdes inden for de rammer for samarbejde, der var blevet skabt, og altså ikke mere nåede lokalavisens spalter.

Når konflikterne blev mindre mærkbare kan det også hænge sammen med den fortsatte ekspansion af kommunens skolevæsen, hvor de mange nye lærere uden rod i den lokale fortid må have diffuseret overlærerens ideer og alene i kraft af deres antal og deres arbejdssteder på de to nye skoler fra 30'erne har tilført skolen den nyorientering og tilpasning, som forstaden Hvidovre krævede.

Afslutningsvis et klip fra lokalavisens 25-års jubilæumsartikel for overlæreren, hvor redaktøren, der var den samme som havde taget initiativ til forældreforeningens dannelse gav en beskrivelse af den personlighed, der stod i spidsen for Hvidovres skolevæsen gennem urbaniseringen af det tidligere landbrugssamfund.

»Jeg tror egentlig, at Overlærer Petersens Ideal af en Skole er den gammeldags Landsby-skole, hvor Læreren personligt kender hvert Barn og dets Hjem, og det skulde ikke undre mig, om han i Dag sender nogle vemodige Tanker tilbage til de Tider, da Hvidovre Skole netop var en saadan Skole.«²¹

Noter

1. Hvidovre kommunes Lokalhistoriske Arkiv: J/2. Hvidovre skoles embedsbog.
2. Hvidovre kommunes Lokalhistoriske Arkiv: A/17. Stenshavegårds Villaby, parcellerfortegnelse 1919.
3. Hvidovre kommunes Lokalhistoriske Arkiv: I/1-24.
4. Hvidovre rådhus arkiv: Sognerådets forhandlingsprotokol 7.12. 1916
5. Hvidovre rådhus arkiv: Sognerådets forhandlingsprotokol 14.8. 1919
6. Rigsarkivet: Indenrigsministeriet. KK J/259 31/22
7. Valby Avis 1.2. 1924
8. Hele problematikken omkring de ulovligt bøndes kamp for fulde borgerlige rettigheder er beskrevet i Poul Sverrild: Forstaden fødes. Udkommer dec. 1987.
- 8a. Rigsarkivet. Undervisningsministeriet. 1. dept. 1. kontor. j. 1668/48 25.4.1921
9. Hvidovre kommunes Lokalhistoriske Arkiv: Hvidovre skoles byggedagbog. J/2.
10. Københavns Amts Socialdemokrat. 22.6. 1926.
11. Hvidovre kommunes Lokalhistoriske Arkiv: P/1050 A. Møllehave.
12. Hvidovre kommunes Lokalhistoriske Arkiv: J/1-33 Svend Matthisen
13. Hvidovre kommunes Lokalhistoriske Arkiv: J/1-41 Herdis Petersen
14. Hvidovre kommunes Lokalhistoriske Arkiv: I/1-21
15. Hvidovre kommunes Lokalhistoriske Arkiv: J/1-15
16. Hvidovre Avis 26.9. 1930
17. Hvidovre Avis 3.10. 1930
18. Hvidovre Avis 24.10. 1930
19. Hvidovre Avis 31.10. 1930
20. Hvidovre Avis 21.11. 1930
21. Hvidovre kommunes Lokalhistoriske Arkiv. Hvidovre Skole, J/2 25.4. 1931.
22. Hvidovre Avis 15.5. 1931.
23. Hvidovre Avis 2.6. 1939.